

Тоцька І. В.

ГЛОБАЛЬНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ МЕГАЦИКЛІВ

Стаття присвячена глобальним соціально-політичним трансформаціям, що відбулися наприкінці ХХ - початку ХІ сторіччя. Автор зосереджує увагу, що саме на стику тисячоліть відбулося зіткнення старих тенденцій політичного розвитку глобального світу зразка ХХ ст. з новими тенденціями формування поліцентричного світу.

Ключові слова: *глобалізм, альтерглобалізм, цивілізаційність, політичний процес.*

Постановка

проблеми:

Глобалізаційні процеси викликали різноманітні реакції у країнах з різними цивілізаційними основами. Критика тенденцій глобалізаційного розвитку супроводжується визнанням неминучості глобалізації та її впливу на розвиток соціально-політичних систем національних утворень. Зіткнення версій майбутнього глобалізаційного розвитку також є очевидним. Версія наднаціонального глобалізму з єдиним наднаціональним урядуванням та версія посилення спротиву глобалізації на національному ґрунті конкурують одна з одною, та, одночасно, співіснують в єдиному політичному процесі. Співіснують також версії щодо домінуючої ідеології нового глобального порядку: від лібертарної до жорстко тоталітарної, з тенденцією до всеохоплюючого цифрового контролю.

Зміна архітектури глобального світу в процесі переходу від біполярності до

многополярності і від моноцентричності до поліцентричності підвищує динаміку світових політичних процесів – відбувається реконфігурація, фрагментація і загострення суперництва центрів сили, що формуються.

Аналіз актуальних досліджень: Зміни вектору глобального політичного процесу від ліберально-демократичного проекту до постлібералізму досліджені такими авторами як І. Валлерстайн, Д. Белл, Р. Кокс, Ф. Фукуяма, та ін. Варіативність розвитку цивілізацій була досліджена М. Данілевським, А. Тойнбі, О. Шпенглером і ін.

Модель зіткнення цивілізацій була предсталена С. Гантінктоном.

Але на сучасному етапі у вивченні питання співвідношення глобалізаційних процесів з цивілізаційними досі немає консенсусу.

Метою статті є аналіз глобального політичного процесу в контексті теорії цивілізаційних мегациклів.

Виклад основного матеріалу.

Глобальний політичний процес, що протікає в контексті глобалізації, потенціює структурну трансформацію світової політичної системи і появу нових політичних акторів, збільшує політичний взаємозв'язок і взаємозалежність між ними, вибудовує глобальну політичну ієрархію.

По мірі збільшення числа глобальних політичних акторів світова політична система еволюціонує в глобальну політичну систему. У ХХІ ст. відбувається зіткнення старих тенденцій політичного розвитку глобального світу зразка ХХ ст. з новими тенденціями формування поліцентричного світу.

Сучасний світ вже є глобальним в інформаційному, фінансовому, екологічному аспектах, але все ще залишається фрагментарним в політичному і соціокультурному відношенні. Але глобалізація породжує нові інститути, нові технології, створює новий пласт політичних феноменів і нові політичні складові соціальних просторів.

Відбувається девальвація старих демократичних практик, розширюється спектр використання авторитарних методів підтримки функціонуючих політичних режимів з неототалітарними тенденціями в консервації старих і створенні нових політичних стосунків, посилюється глобалізаційна експансивність, так само як і росте протидія їй, оскільки процеси глобальної інформатизації єдиного комунікаційного простору і мережевого глобального суспільства мають подвійну природу. З одного боку вони сприяють збільшенню інтелектуального ресурсу, і в той же час збільшують можливості політичного режиму контролювати масову свідомість, маніпулювати нею під час реалізації як внутрішньополітичних, так і зовнішньополітичних цілей.

Управління інформаційно-комунікативними потоками і технологіями стає основним ресурсом політичної влади, а віртуозне управління політичною інформацією сприяє досягненню поставлених цілей [3, с. 214].

Інформаційна революція диктує перехід до посткласичних технологій контролю над комунікаційним простором і означає кіберпростір як нову «публічну» сферу, що оцінюється в суспільній свідомості як «кіберутопізм», як необґрунтована віра в можливість онлайн комунікацій, і, одночасно, сприяє створенню, розвитку і функціонуванню неототалітарних політичних інститутів.

Системна культурно-ідеологічна експансія у поєднанні з перенесенням англосаксонських демократичних практик на інші території розгортає процес формування неототалітарних політичних режимів і розколу цивілізаційних основ, що генерує неконтрольовані соціальні трансформації, зміну світоглядного фундаменту суспільства, його цінностей і нормативної системи; створює нові пропорції у балансі інтересів особи, суспільства і держави, що сприяє створенню, ціннісного гібриду, нової нормативної системи.

Оскільки політичний процес протікає не у вакуумі, а в оточенні певного соціального середовища і політична система завжди реалізує функцію трансляції соціуму певних патернів, системний підхід пропонує розглядати усі складові соціальних і політичних процесів, їх динаміку, розвиток, а також можлива варіативність їх траєкторій.

Такі автори, як Дж. Кінгдон, Р. Ербер, Р. Лоо доводять у своїх дослідженнях, що одним з найзначиміших орієнтирів, що впливає на реалізацію політичних «виходів», стає так званий «національний настрій», який створює як напрям політичних сил, так і веління політичних еліт; він має фундаментальне значення для політичного процесу, відкриваючи нове «вікно можливостей», що дозволяє створювати нові конструкції і інституалізовувати їх. При зіткненні з суспільствами, що мають різні цивілізаційні підстави, глобальний політичний процес викликає досить широкий діапазон реакцій, від повного відторгнення до абсолютної упевненості у досконалості англосаксонській моделі демократії [17, с. 125].

Глобальний політичний процес по акторах, динаміці, траєкторіях розгортання має особливості в західних і незахідних суспільствах, які по-різному реагують на глобалізацію соціально-політичного процесу. Згідно Г. Маркузе, сучасний західний соціум не просто керований, а надкерований безліччю «одновимірних людей», що є ідеальним базисом для соціально-політичних маніпуляцій.

Т. Тейвайнен, стверджує, що «сучасні громадяни все більше трансформуються в обивателів, в глядачів нескінченної «інтерактивної» мильної опери, що замінила драму політичного протистояння. Тим самим вони втрачають здатність до критичного політичного аналізу і оцінки, до раціонального і усвідомленого вибору, до самоорганізації».

В той же час, на думку теоретиків інформаційного суспільства, інформація почала набувати статус безпосередньої

продуктивної сили. Стрімкий розвиток нових інформаційних і комп'ютерних технологій може прокласти дорогу «новому» тоталітаризму, ґрунтованому на глобальному маніпулюванні масовою свідомістю з метою встановлення контролю над кожним індивідом.

У зв'язку з цим Е. Тоффлер писав про те, що сучасна економіка є «економікою суперсимволів, в якій влада є складовою частиною процесу виробництва» [62, с. 461].

Управління потоками інформації і інформаційними технологіями нині є інструментом політичного володарювання, і майбутні успіхи політичного розвитку пов'язують з можливістю і умінням майстерного управління політичною інформацією і політичними комунікаційними потоками. Це посилює боротьбу за інформацію, за контроль над інформаційними потоками і зрештою за владу. Сучасне суспільство вступає в еру метаморфози влади, в мить, коли уся структура влади, що скріплювала світ, дезінтегрується.

Метаморфоза є нічим іншим, як трансформацією влади і характеризується появою такого феномену, як мета-влада. Інформаційна складова нового світового ладу трансформує політичну владу, здійснює уніфікацію в усіх регіонах світу. Трансляція політичної інформації і організації політичної комунікації стає усе більш технологічною. І це те, що З. Бжезинський називав «глобальними політичними м'язами».

У. Бек зазначав, що у сучасному світі, спостерігається найважливіша зміна в історії владних стосунків. У світі, що глобалізується, з'являється мета-влада, як форма панування, ґрунтована на ідеї геофінансів та єдиного глобального фінансово-економічного ринку.

Очевидно, що існує можливість нав'язування впливу, минаючи національні межі, управляти політичною інформацією, створювати механізми і інститути, вибудовувати мережі, що міняють стан інформаційного простору. Таким чином, в

сучасному інформаційному суспільстві, соціальний транзит буде більшою мірою пов'язаний з освітою, наукою, інноваціями, економікою, а також культурою.

У контексті вищесказаного ми можемо виділити декілька аксіом: глобальний простір початку XXI століття характеризується одночасним існуванням до-індустріальних, індустріальних і інформаційних співтовариств; сучасні інформаційні технології оперують інформацією, конвертованою в символи; знання можуть трактуватися як трансформована інформація, а процес виробництва інформації протікає на рівні розумових здібностей індивідів, а не в зовнішньому середовищі.

Таким чином, глобальний політичний процес може бути реалізований тільки у разі вирівнювання основних індикаторів інформаційності, цивілізаційності, економічних показників, соціальних якостей і багато що інше. При цьому, очевидно стає думка С. Кастельса, що соціальна трансформація не має заздалегідь визначених результатів, а трансформаційний процес не обов'язково носить позитивний характер.

Основні характеристики суспільства, детерміновані інформаційно-комунікативними технологіями, контроль на якими усе більш зміщується в наддержавний простір, виходять з-під політичного національного контролю, спостерігається денаціоналізація політичного процесу в суспільстві; індивід втрачає здатність осмислювати та оцінювати політичні події, вибирати між конкуруючими політичними силами, самоорганізовуватися.

3. Бауман визначає глобалізацію як процес посилення залежності локального життя від направляючих дій, які на локальному рівні не піддаються контролю. Згідно Б. Лідсі глобалізація – це інтеграція національних ринків за допомогою усунення бар'єрів на шляху руху міжнародного потоку товарів, послуг і капіталу, а також глобального поширення ринкової політики. Е. Гідденс називає

глобалізацією процес перенесення повноважень і впливу від місцевих співтовариств на міжнародний рівень.

Економічна глобалізація здійснює інтеграцію національних економік, культурні процеси уніфікують політичні цінності, а політична глобалізація змінює владну ієрархію світу, додаючи до неї ще один глобальний рівень. Єдина логіка розвитку економічного, соціального і культурного простору, інтегровані політикою, що проводиться вертикально, на рівні держав і до початку XXI століття характеризується розмиванням центруючої ролі національної політики, глобалізація продовжує розчиняти межі національної автономії, та розмиває національні суверенітети.

Західні політичні цінності енергійно транслуються на незахідний світ, культурно-ідеологічна експансія Заходу носить проектний характер, оскільки в її основі лежить комплексна програма впровадження західної ціннісно-нормативної системи [79, с. 332]

Ю. Хабермас пише, що зміни в технологічній, економічній, соціальній сферах стають усе більш динамічними і комплексними, що у результаті приведе до зміни самої парадигми демократії, від демократичних моделей епохи Модерну до демократичних моделей інформаційного суспільства [66, с. 272].

Розвиток «мережевого» суспільства розмиває основи національної держави, і на це вказують політичні процеси в ЄС.

Цікавою є точка зору М. Сюрія: «Панування є суть політики, але політика у сучасному світі зникає як звичний нам феномен, як феномен, за яким був закріплений певний функціонал; політика не має більше жодного зі своїх минулих повноважень. Ця розстановка сил, зникнення самої можливості політики, виникла за допомогою проекту глобалізації, як світового фінансово-інформаційного режиму держави, що являється тотальним явищем» [21, с. 8].

Наприкінці 80-х років XX ст. в політологію увійшло поняття

«ненасильницька революція», коли на зміну правлячим режимам Східної Європи приходили прозахідні еліти. Технології такої «ненасильницької зміни влади» до цього не вивчалися. На початку ХХІ ст. виникає поняття «кольорові революції». «Бульдзерна революція» в Югославії, «Революція троянд» в Грузії, «Помаранчева революція» в Україні і «Тюльпанова революція» в Киргизії офіційно визнані в якості «кольорових революцій». Причини кольорових революцій мають геополітичний контекст, пов'язаний з процесами геокультурної боротьби за «пострадянський простір».

Пост-біполярний період став фазою «керованого хаосу», в якому обкатувалися і доводилися до досконалості технології «товпоутворення» та маніпуляції такими утвореннями, були задіяні нові технології, здатні проектувати пропаганду певних ідей на мільйонні маси населення.

Кольорові революції є феноменом глобалізації політичного процесу, феноменом, який також впливає на формування нової глобальної реальності. Ядром глобальної політики ХХІ століття, що зароджується, стає конфлікт між групами різних цивілізацій, сформований С. Хантингтоном в завершальній фразі його праці «Зіткнення цивілізацій»: «зіткнення цивілізацій є найбільшою загрозою миру у всьому світі, і міжнародний порядок, ґрунтований на цивілізаціях, є самим надійним способом попередження світової війни» [70, с. 196]. Локальні конфлікти між людськими співтовариствами, що відносяться до різних цивілізацій, не лише змінюють політичну карту світу, але і створюють високу міру вірогідності переростання у великомасштабні війни.

У світовій політиці початку третього тисячоліття сформовані основні вектори руху: західна цивілізація продовжує стверджувати свої цінності і глобально відстоювати власні інтереси в той час, як незахідні цивілізації виявилися на перехресті двох доріг: наслідування західній культурі та асиміляція західною

цивілізацією, або нарощування ідеологічного, політичного та військового спротиву. Посилення глобальної експансії «західного світу» автоматично породжує внутрішній спротив та зростання консерватизму, традиціоналізму, ретритизму. Теза Ф. Фукуями щодо «кінця історії» виявляється назвою періоду пострадянської деконструкції, періоду, який пов'язаний зі знеціненням власної національної традиції на користь західного ліберально-демократичного проекту [64, с. 588]. Але, очевидним є і те, що конструювання відповіді незахідними цивілізаційними ареалами, пов'язаний з цивілізаційною самоідентифікацією, зростає. І це демонструє розвиток Китаю, Японії, Індії та інших країн Сходу, які використовують тактику «перемоги над ворогом його ж зброєю».

Згідно С. Хантингтону, ідеологічні, культурні та релігійні корені відіграють засадничу роль в світовому розвитку, і корені наступних подій будуть глибоко занурені в ці цивілізаційні культурні пласти, і їх антагонізм і моделі політичного розвитку розрізнятимуться від цивілізації до цивілізації. На те саме вказує і І. Валерстайн: «Ми дійшли до історичного перехрестя, поворотного пункту історії... це одне з тих перехресть, які виникають раз в тисячоліття, коли настає поворот в найбільшій багатовіковій суперечці Заходу і Сходу. Чи здатний Схід вирватися зі своєї напівколоніальної залежності, струсити західну гегемонію і наскільки можливе збереження віри в ході історичного шляху, будь то примари комунізму чи ліберальної демократії? Експансія Заходу спричинила реакцію у відповідь не-західних суспільств в трьох різних варіантах: відторгнення вестернізації, як і модернізації, прийняття того і іншого, прийняття модернізації з відторгненням вестернізації. Практично безслідне зникнення стає долею усіх поборників політики відторгнення до кінця ХХ століття» [67, с. 203].

Оскільки не-західні цивілізації існують не менш однієї тисячі років, а в

деяких випадках і декілька тисяч років, вони показують приклади запозичень з інших цивілізацій для зміцнення своєї власної, що підтверджує теорія запозичення, автори якої Фробеніус, Шпенглер, Боземен - роблять акцент на тому, наскільки вибірково цивілізація-реципієнт адаптує, трансформує і асимілює запозичені цінності, щоб посилити і забезпечити виживання фундаментальних цінностей своєї культури.

Райнер Баум прийшов до «гіпотези інваріантності» як відсутності тенденції міжкультурної гомогенізації світу. Розвиток технологій і економічне зростання незахідних цивілізацій призводять до повернення деякої історичної конфігурації, а двохсотрічний «сплеск» Заходу добігає кінця. Як і європейський колоніалізм, який лишився позаду, так і західноатлантична гегемонія є явищем періодичним, яке добіжить свого кінця під економічним впливом та демографічним динамізмом незахідних цивілізаційних ареалів.

С. Хантінгтон акцентує увагу на глобальному процесі індигенізації, який широко проявляється у багатьох частинах земної кулі і виражається в культурному відродженні азійських і ісламських держав [66, с. 417].

Також, періоди величезної напруги в суспільстві всюди відроджують релігії, які призначені заповнити вакуум, утворений після краху ідеологій. Релігія приймає естафету у ідеології, і релігійний націоналізм приходить на зміну націоналізму світському [69, с. 23]. Таким чином, в ХХІ столітті «уявні співтовариства» в термінології Б. Андерсона, розширяють свою мережу від етносів, націй, ідеологічних систем, релігійних утворень, що не матимуть чітких територіальних меж, але охоплюватимуть простір ряду держав і континентів, синхроніючи соціальні та політичні процеси в глобальному масштабі, часі та просторі.

Висновок. Процес розвитку глобальної макроцивілізаційної системи, а також одночасне прагнення її учасників до

диференціації, пов'язаної з трансформацією культурної основи Сходу і Заходу, їх світоглядних, економічних, політичних і інших складових є процесом становлення взаємозв'язаного світу. Індигенізація як культурне відродження незахідних цивілізаційних ареалів на початку нового цивілізаційного мегациклу демонструє зростання складності соціально-політичних процесів глобального рівня, а також прагнення незахідних систем до культурної самоідентифікації в процесі посилення глобалізації за євро-атлантичним західним стандартом.

Список використаних джерел :

1. Азроянц Э.А. Глобализация-катастрофа или путь к развитию. М.: Новый век. 430 с.
2. Артамонов Г., Антопольский А. Роль государства в информационном обществе. *Право знать*. 1997. Вып. 5–6, июнь-июль. С. 7-8.
3. Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. М.: Политиздат, 1975. 214 с.
4. Алексеева И. Ю. Вызовы демократии в информационном обществе. *Политическая наука*. 2008. № 2. С. 64–78.
5. Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. М.: Весь мир, 2003. 784 с.
6. Аркибуджи Д. Надежды на глобальную демократию как вызов ХХІ века. *Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах ХХІ века* / Центр исследований постиндустриального общества; ред. В. Л. Иноземцев. М.: Европа, 2010. С. 267–280.
7. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. / Под ред. В. Л. Иноземцева. М.: «Academia», 1999. 233 с.
8. Барбер Б. Может ли демократия пережить глобализацию? *Политическая наука. Власть и демократия в условиях*

- глобализации. М.: ИНИОН РАН, 2004. С. 30–33.
9. Бауман З. От агоры к рынку – и куда потом? *Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века* / Центр исследований постиндустриального общества; ред. В. Л. Иноземцев. М.: Европа, 2010. С. 54–72.
 10. Белл Д. Демократия и правда: великая дилемма нашего времени. *Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века*. М.: Идея-Пресс: 2010. С. 12–26.
 11. Бергер П. Капиталистическая революция (50 тезисов о процветании, равенстве и свободе). М.: Издательская группа “Прогресс” – “Универс”, 1994. 320 с.
 12. Бимбер Б. Информация и американская демократия: Технология в эволюции политической власти. *Политическая наука: сб. науч. тр.* / Ин-т науч. информ. по обществ. Наукам, Вып. 2: Демократия в условиях информационного общества. 2008. С. 223–229.
 13. Бляхер Л. Нестабильные социальные состояния. М.: РОССПЭН. 2005. 207 с.
 14. Бондаренко С. В. Социальная система киберпространства. *Технологии информационного общества*. 25–29 ноября 2002 г. Спб.: Издательство СПбГУ, 2002. С. 14–15.
 15. Бондаренко С. В. Социальная система киберпространства как новая социальная общность. URL: <http://www.adenauer.ru/report.php?lang=2&id=279>. (дата звернения 10.10.2019).
 16. Бурдые П. Социология политики. Пер. с фр. сост., общ. ред. Н. А. Шматко. М.: Socio-Logos, 1993. 336 с.
 17. Вартумян А. А., Косов Г. В. Филантропия в трансформирующемся социальном государстве. М.: ООО «ЦИУМ», 2012. 212 с.
 18. Веффорт Ф. С. Что такое «новая демократия»? *Международный журнал социальных наук. Сравнительная политология*. 1993. № 3. С. 125–139.
 19. Вершель В. П. Социальное изменение конфликта средствами массовой информации. *Журналистика и культура. Материалы научно-практической конференции*. 1993. СПб.: Изд-во СПбГУ, 1994. С. 33–35.
 20. Винер Н. Кибернетика и общество. – М.: Иностр. лит., 1958. 248 с.
 21. Гаджиев К. С. СМИ и политика. *Вестник Московского университета*. Сер. 18. Социология и политология, 1995. № 1. С. 112–132.
 22. Гибсон Э. Авторитарное и демократическое правление в федеративных странах Западного полушария. *Институт общественного проектирования*. URL: <http://www.inop.ru/reading/gibson/> (дата звернения 10.10.2019).
- Totska I. V.** – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odessa I. I. Mechnikov National University
- Global Political Process in the Context of the Theory of Civilization Megacycles**
- The article is devoted to the global socio-political transformations that took place in the late XX - early XI century. The author focuses on the fact that at the turn of the millennium there was a clash of old trends in the political development of the global world of the XX century. with new trends in the formation of a polycentric world.*
- Key words:** *globalism, alterglobalism, civilization, political process*
- Рекомендовано до друку –
д. п. н., професором Попковим В. В.*
- Стаття надійшла 11.05.2020*